

Самостійна робота до змістового модуля 2 «Кримінальне судочинство: судовий розгляд»

1. Сучасні погляди про структуру судового провадження.
2. Поняття, сутність і завдання підготовчого провадження в суді першої інстанції.
3. Сутність процесуальних рішень, які приймаються в стадії підготовчого провадження.
4. Поняття, завдання і значення судового розгляду.

1. Сучасні погляди про структуру судового провадження.

Однією із засад кримінального провадження є доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень (п. 14 ч. 1 ст. 7, ст. 21 КПК). Кожна особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження (ч. 1 ст. 283 КПК). Прийняття слідчим, дізнавачем, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження за однією з підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК, є перешкодою для подальшого його просування вперед до судових стадій. Таке рішення означає, що кримінальне провадження вирішене уповноваженими на те службовими особами по суті без втручання суду і на цьому його завершено. Кримінальне провадження може рухатися далі лише в тому випадку, коли постанову слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження скасовано уповноваженими суб'єктами.

Судове провадження є складовою частиною кримінального провадження (п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК). Його структуру можна визначити, спираючись на положення п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК. Елементами судового провадження є: 1) підготовче провадження; 2) судовий розгляд;

3) провадження в суді апеляційної інстанції; 4) виконання судового рішення; 5) провадження в суді касаційної інстанції; 6) провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

2. Поняття, сутність і завдання підготовчого провадження в суді першої інстанції.

Підготовче провадження – це стадія кримінального процесу, сутність якої полягає в тому, що суд в установленому законом порядку, не вирішуючи наперед питання про винуватість особи (крім передбачених КПК випадків), за участю сторін та інших суб'єктів судового провадження розв'язує питання про достатність підстав для призначення судового розгляду і про підготовку судового засідання.

Оскільки підготовче провадження в системі кримінального процесу розташоване між стадіями досудового провадження і судового розгляду, у ній вирішуються дві групи завдань: 1) суд за участю сторін та інших суб'єктів судового провадження у підготовчому судовому засіданні повинен визначити, чи відповідає обвинувальний акт або відповідне клопотання, якими завершилося досудове розслідування, вимогам КПК, чи немає в цих

документах формальних порушень, без усунення яких не може бути призначений судовий розгляд; 2) чи є підстави для призначення судового розгляду.

У більшості літературних джерел зазначається, що ця стадія по відношенню до досудового розслідування є контролюючою, а по відношенню до майбутнього судового розгляду – підготовчою. Така особливість цієї стадії обумовлює і характер завдань, що в ній вирішуються.

Оскільки обвинувальний акт чи відповідне клопотання (про звільнення особи від кримінальної відповідальності, про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру), якими завершується досудове розслідування, надходять від прокурора, перше завдання, що вирішується в даній стадії, полягає в перевірці судом (суддею) за участю учасників судового провадження їх відповідності вимогам процесуального закону. Зміст і форма обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру повинні відповідати вимогам, що передбачені статтями 291 та 292 КПК.

У разі, якщо встановлено відповідність зазначених вище процесуальних документів вимогам КПК та відсутність перешкод для подальшого руху кримінального провадження (п.п. 1–4 ч. 3 ст. 314 КПК), суд переходить до вирішення питань, пов'язаних із підготовкою до судового розгляду. Усі питання, передбачені законом, суд (суддя) вирішують у підготовчому судовому засіданні, яке призначається не пізніше, ніж через п'ять днів з дня надходження до суду першої інстанції від прокурора підсумкового процесуального документа, яким завершується досудове розслідування (окрім, зрозуміло, постанови про закриття кримінального провадження). У підготовчому засіданні викликаються учасники судового провадження (ч. 1 ст. 314 КПК).

Підготовче провадження здійснюється суддею одноособово, а у випадках, передбачених частиною 3, пунктом першим частини 12 ст. 31 КПК, – колегіально судом у складі трьох суддів. Відповідно до ст. 512 КПК підготовче судове засідання у кримінальному провадженні про застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється завжди суддею одноособово.

Підготовче судове засідання відбувається за участю обвинуваченого (крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування), прокурора, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

Процесуальний порядок підготовчого провадження включає такі етапи:

1) виконання вимог статей 342–345 КПК; 2) вирішення питання про можливість призначення судового розгляду й розгляд клопотань, заявлених

учасниками судового провадження; 3) постановлення ухвали за результатами підготовчого провадження.

У призначений час головуєчий відкриває підготовче судове засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження.

Секретар судового засідання доповідає суду, хто з викликаних учасників судового провадження прибув у підготовче судове засідання, встановлює їх особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі.

Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування та про умови фіксування підготовчого судового засідання.

Після виконання зазначених вище дій, головуєчий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід. Питання про відвід вирішується судом згідно зі статтями 75–81 КПК.

Судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у підготовчому судовому засіданні, пам'ятку про їхні права та обов'язки, передбачені КПК.

Після виконання вимог, передбачених статтями 342–345 КПК, головуєчий з'ясовує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду.

У разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомлення з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому ч. 5 ст. 301 КПК, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу (ч. 2 ст. 314 КПК).

Якщо під час підготовчого судового засідання не будуть встановлені підстави для прийняття рішень, передбачених пунктами 1–4 ч. 3 ст. 314 КПК, суд проводить підготовку до судового розгляду, зокрема: 1) визначає дату та місце проведення судового розгляду; 2) з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд; 3) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді;

4) розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей і документів; здійснення судового розгляду в закритому судовому засіданні; вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду.

Під час підготовчого судового засідання суд роз'яснює обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього колегіально судом у складі трьох суддів (ст. 315 КПК).

Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних (ч. 2 ст. 384 КПК).

Після завершення підготовки до судового розгляду суд призначає ухвалу про призначення судового розгляду, який має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення (ст. 316 КПК). Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються (ст. 317 КПК).

3. Сутність процесуальних рішень, які приймаються в стадії підготовчого провадження.

У підготовчому судовому засіданні, відповідно до ч. 3 ст. 314 КПК, суд має право прийняти такі рішення: 1) затвердити угоду про примирення чи угоду про визнання винуватості і постановити обвинувальний вирок на підставі угоди; 2) відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 КПК; 3) закрити кримінальне провадження у випадку встановлення підстав

Розглянемо більш детально питання про види процесуальних рішень, які приймаються в стадії підготовчого провадження.

Існують певні особливості здійснення підготовчого провадження у випадках, коли обвинувальний акт надійшов до суду з угодою про примирення або про визнання винуватості (ч. 1, 2 ст. 474 КПК). У такому випадку суд повинен з'ясувати, чи розуміє обвинувачений права, надані йому законом, наслідки укладення і затвердження угод, характер кожного обвинувачення, вид покарання та інші заходи, які будуть застосовані до нього в разі затвердження угоди судом. Суд зобов'язаний переконатися в тому, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх. Суд перевіряє угоду на відповідність вимогам КПК та/або закону (ч. 6 ст. 474 КПК). Крім того, перед затвердженням угоди про примирення суд повинен з'ясувати в потерпілого, чи цілком він розуміє наслідки, передбачені ст. 473 КПК.

Розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди та інших учасників судового провадження.

У разі, коли суд у підготовчому судовому засіданні переконається, що угода може бути затверджена, він ухвалює обвинувальний вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання. Вирок на підставі угоди повинен відповідати загальним вимогам до обвинувальних вироків з урахуванням особливостей, передбачених ч. 3 ст. 475 КПК. Це перше судове рішення, яке може бути прийняте в стадії підготовчого провадження (п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК).

Відповідно до ч. 7 ст. 474 КПК, суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо: 1) умови угоди суперечать вимогам КПК та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; 2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства; 3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; 4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися; 5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; 6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

За наявності зазначених вище обставин суд у підготовчому судовому засіданні постановляє ухвалу про відмову в затвердженні угоди та повернення кримінального провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 КПК.

У підготовчому провадженні суд уповноважений прийняти процесуальне рішення про закриття кримінального провадження за наявності передбачених законом підстав. Суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження у таких випадках:

1) помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

2) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

3) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;

4) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

5) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК, крім випадку повідомлення особі про

підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи (пункти 5–8, 10 ч. 1 ст. 284 КПК);

б) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;

7) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі (за клопотанням прокурора – абз. 4 ч. 4 ст. 284 КПК);

8) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК;

. Поняття, завдання і значення судового розгляду.

Судовий розгляд – це стадія кримінального процесу, в якій суд першої інстанції за активної участі сторін розглядає та вирішує кримінальне провадження по суті. Розгляд по суті пов'язаний із дослідженням доказів, які подані сторонами обвинувачення і захисту, а також іншими учасниками судового провадження.

Сутність судового розгляду полягає в тому, що суд на підставі дослідження поданих доказів у судовому засіданні ухвалює вирок – процесуальний акт, яким особа визнається винною або невинуватою, чи постановляє відповідну ухвалу.

Таким чином, у стадії судового розгляду вирішується основне питання будь-якого кримінального провадження – про винність особи та її покарання. Слід зазначити, що в цій стадії можуть вирішуватися й питання, які не пов'язані з покаранням особи, наприклад, про застосування чи незастосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Питання про винність і покарання є основними під час судового розгляду. Інші питання – про цивільний позов, долю речових доказів, судові витрати, запобіжні заходи – є похідними. Їх вирішення залежить від висновку суду про винність чи невинуватість особи.

Значення судового розгляду полягає в тому, що в цій стадії реалізуються завдання кримінального судочинства в конкретному кримінальному провадженні (ст. 2 КПК); забезпечується фундаментальне право людини на справедливий суд; здійснюється виховний вплив як на учасників кримінального провадження, так і на інших осіб.

Провадження в стадії судового розгляду регламентується главою 28 КПК, яка включає в себе загальні положення, а також статті стосовно меж та процедури судового розгляду.

Загальні положення судового розгляду передбачені § 1 глави 28 КПК.

Судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ч. 1 ст. 318 КПК). На відміну від попередніх стадій, у яких процесуальна діяльність виконується протягом чітко регламентованих законом проміжків часу, точно визначені часові параметри судового розгляду законодавцем не встановлені. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно

необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень (ч. 1 ст. 28 КПК). Проведення судового розгляду в розумні строки має забезпечити суд.

Судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК. У судові засідання викликаються потерпілий та інші учасники процесу. Завдяки участі сторін забезпечується розгляд кримінального провадження в стадії судового розгляду на засадах змагальності.

Стаття 319 КПК містить вимогу про незмінність складу суду під час судового розгляду. Це означає, що кримінальне провадження в суді першої інстанції повинно розглядатися від початку і до кінця одним і тим же складом суду. Завдяки дотриманню цього положення КПК забезпечується участь кожного судді, який входить до складу суду, у дослідженні усіх доказів, які надано сторонами, та формування у них внутрішнього переконання щодо ухвалення остаточного судового рішення в кримінальній справі. Для того, щоб гарантувати дотримання під час судового розгляду правила про незмінність складу суду в кримінальному провадженні, яке триватиме значний час, законодавець передбачає залучення запасного судді (ст. 320 КПК).

Судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, відведеного для відпочинку. Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок: 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження; 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення; 3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення; 4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці; 6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених статтею 332 КПК; 7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених ст. 333 КПК (ст. 322 КПК).

Безперервність судового розгляду дає можливість суду сконцентруватися на матеріалах конкретної кримінальної справи, не відволікаючись на інші провадження, тримати в пам'яті усі істотні обставини вчиненого кримінального правопорушення, що забезпечує ухвалення правосудного остаточного рішення.

Статтями 323-327 КПК регламентуються наслідки неприбуття в судові засідання обвинуваченого, прокурора і захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, свідка, спеціаліста, перекладача, представника уповноваженого органу з питань пробації, експерта та процесуальні дії суду у зв'язку з такими обставинами.

Ходом судового засідання керує головуючий, який забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків. Він спрямовує судовий розгляд на з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи із судового розгляду все, що не має значення для його правильного вирішення.

Головуючий у судовому засіданні вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку (ст. 321 КПК). Так, наприклад, він може обмежити кількість присутніх у разі недостатності місць у залі судового засідання (ч. 1 ст. 328 КПК). Пріоритетне право бути присутніми під час судового засідання забезпечується близьким родичам та членам сім'ї обвинуваченого і потерпілого, а також представникам засобів масової інформації (ч. 2 ст. 328 КПК).

Присутні у залі судового засідання повинні виконувати обов'язки, передбачені ст. 329 КПК. У разі порушення порядку судового засідання, головуючий вживає заходів, передбачених ст. 330 КПК.

Параграф 1 глави 28 КПК містить також положення про обрання, скасування, зміну або продовження запобіжного заходу в суді; проведення експертизи за ухвалою суду; застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження; об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження; зупинення судового провадження; проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції (статті 331–336 КПК).

Питання визначення меж судового розгляду, зміни обвинувачення в суді, висунення додаткового обвинувачення, початку провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду, відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, погодження зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення, відмови від підтримання державного обвинувачення та початку провадження щодо юридичної особирегламентуються статтями 337–341 КПК.

Судовий розгляд як стадія кримінального процесу має кілька етапів, на кожному з яких виконується певна сукупність процесуальних дій. На підставі аналізу змісту статей § 3 глави 28 КПК (ст. 342–368 КПК) можна виділити такі етапи в структурі стадії судового розгляду: 1) підготовчі дії; 2) власне судовий розгляд (судове слідство); 3) судові дебати; 4) останнє слово обвинуваченого; 5) видалення суду до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

Судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку. Відповідно до вимог ст. 373 КПК вирок може бути обвинувальним або виправдувальним. Інші питання суд першої інстанції вирішує в ухвалах.